

*Muzeum Historyczne Miasta
Krakowa*

E d u k a c y j n e spacery po Nowej Hucie

Pierwsze Osiedla Nowej Huty

Wokół głównej osi położone są poszczególne osiedla, które tworzą w pewnej mierze samodzielne organizmy. Każde osiedle posiada wszystko, co jest potrzebne do pełnej obsługi socjalnej mieszkańców. Są więc sklepy, punkty usługowe, świetlice, szkoła, przedszkole, żłobek, kino. Każde osiedle posiada własny zbiorowy garaż dla samochodów osobowych. W obrębie własnego osiedla mieszkańcy mogą zaspokoić wszystkie swe codzienne potrzeby. (Jan Anioła – pierwszy dyrektor huty)

1949 – rozpoczęcie budowy pierwszego bloku mieszkaniowego (23 VI). Nowa Huta planowana jako osobne miasto na 60 tys. ludzi.

1950 – zatwierdzenie generalnego planu urbanistycznego. Włączenie Nowej Huty do Krakowa jako kolejnej dzielnicy miasta.

1952 – wizytacja terenu budowy przez prezydenta Bolesława Bieruta.

1953 – zatwierdzenie przez Dzielnicową Radę Narodową nazw głównych ulic: Lenina, Przewodników Pracy, Planu 6-letniego i Rewolucji Październikowej.

1954 – zakończenie budowy szpitala miejskiego, noszącego obecnie imię Stefana Żeromskiego.

1955 – przyznanie arch. Tadeuszowi Ptaszkiemu I nagrody przez Radę Państwa za projekt i realizację Nowej Huty. Zakończenie zabudowy placu Centralnego.

Trasa obejmuje pierwsze nowohuckie osiedla, wybudowane przed 1956 r. Początkowo były one wznoszone według przedwojennych projektów Franciszka Adamskiego, z czasem zaczęły nabierać kształtów zalecanych przez doktrynę socrealizmu.

Wyruszając spod Nowohuckiego Centrum Kultury, zwracaj po drodze uwagę na detale – to pozwoli Ci odpowiedzieć prawidłowo na pytania. Szlak naszej wędrówki wiedzie szerokimi zacienionymi alejkami. Ale warto także wejść na osiedla, by przyjrzeć się ich rozplanowaniu. Przejście trasy powinno zająć ok. 1 godz.

Spacer zaczynamy z Placu Centralnego.

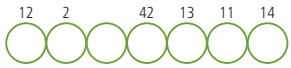
1

Plac Centralny

Zbudowany w połowie lat 50., plac Centralny jest klasycznym przykładem socrealizmu. W Polsce kierunek ten nawiązywał w swojej formie do renesansu – uznanego przez ówczesne władze za nasz styl narodowy – dlatego całość założenia cechuje klarowność, symetryczność i powtarzające się rytmicznie detale. Projektantem placu, jak i całego założenia nowohuckiego, był architekt Tadeusz Ptaszycy. W pierwotnych planach plac od południa miał być zamknięty gmachem teatru, zaś na środku planowano umieścić obelisk z czerwoną gwiazdą.

Zadanie:

Na budynku Centrum A 1 zachował się neon nieistniejącej cukierni. Jak się ona nazywała?

2 fot. W. Łoziński

3

Tadeusz Ptaszycy (1908–1980) był głównym projektantem Nowej Huty. Ukończył Politechnikę Warszawską w 1936 roku i zanim wybuchła wojna, dał się poznać jako uzdolniony architekt. Podczas kampanii wrześniowej dostał się do nie-

woli. Po powrocie do Warszawy w 1945 r. za namową swojego kolegi architekta, gen. Mariana Spychalskiego, ówczesnego prezydenta stolicy, wyjechał do Wrocławia, gdzie włączył się w tworzenie Wrocławskiej Dyrekcji Odbudowy. Osiągnąwszy olbrzymie zasługi w podnoszeniu z ruin Wrocławia, został przydzielony do zadania, które pierwotnie nosiło nazwę Gigant. Chodziło, oczywiście, o Nową Hutę. Zamierzano wznieść miasto obliczane najpierw na 60 tys., a potem na 100 tys. ludzi.

Po zakończeniu budowy Nowej Huty stworzone przez Ptaszycy przedsiębiorstwo Miastoprojekt wykonywało liczne zamówienia w kraju oraz prowadziło działalność eksportową do Chin, ZSRR, Tunezji i Iraku. W 1981 r. jedną z ulic Nowej Huty nazwano imieniem architekta.

Spod pomnika udajemy się al. Jana Pawła II w kierunku dawnego kina Światowid. Po lewej stronie mijamy postmodernistyczne osiedle Centrum E.

2

Dawne kino Światowid

Stojący prostopadłe do ulicy gmach to dawne kino Światowid, które powstało podczas przełomu październikowego 1956 r., kiedy to ogłoszono koniec socrealizmu. Zrezygnowano wtedy z bogatej szaty zewnętrznej, upraszczając detal architektoniczny i nadając budynkowi proste, geometryczne formy.

W czasie II wojny światowej w tym miejscu znajdował się podobóz dla Żydówek pracujących w szwalni i magazynach. Został on zlikwidowany w 1943 r., a więźniarki wywieziono w nieznanym kierunku. Podobóz był częścią obozu budowlanego Baulager 15/XIV, który funkcjonował podczas wojny na terenach od dzisiejszego placu Centralnego do klasztoru w Mogile.

Zadanie:

Co znajduje się obecnie w dawnym gmachu kina Światowid?

Przechodzimy na drugą stronę al. Jana Pawła II i ul. Jana Gajocha dochodzimy do ul. Stanisława Mierzwy, potem skręcamy w prawo. Po naszej lewej stronie – osiedle Hutnicze i okazały wjazd do dawnego bunkra przeciwatomowego. Za nim – cztery pojedyncze bloki.

fot. M. Mieźian

4

3

Osiedle Hutnicze

W drugiej połowie lat 50. postanowiono zwiększyć produkcję stali w hucie z 1,5 mln do 3 mln ton, co wymagało zwiększenia liczby pracowników. Rodziło to konieczność wybudowania w krótkim czasie setek nowych mieszkań, zaczęto więc wznosić budynki w technologii wielkiej płyty. Były to pierwsze tego typu budowle w Polsce (szczyt popularności takiego sposobu budowania przypadnie na lata 60. i 70.). Cztery z nich znajdują się właśnie przed nami

Zadanie:

Na bloku nr 13 zachowała się tablica z dawną nazwą ulicy. Co jest na niej napisane?

Idziemy dalej ul. Stanisława Mierzwy i dochodzimy do placu Przy Poczcie.

fot. H. Hermanowicz

5

4

Plac Przy Poczcie

Pierwszy rynek Nowej Huty, zwany przez lata placem Poczto-
wym, nosił niedawno imię Piotra Ożańskiego – słynnego
przodownika pracy z lat 50. XX w. Przy placu znajduje się
też pierwszy dom, od którego rozpoczęto wznoszenie
Nowej Huty (os. Wandy 14), o czym informuje stosowna
tablica.

Zadanie:

Dokończ zdanie:

Nowa Huta była symbolem socjalistycznych...

fot. W. Łoziński

fot. W. Łoziński

Piotr Ożański

Film Człowiek z marmuru w reżyserii Andrzeja Wajdy
opowiada dzieje niejakiego Mateusza Birkuta. Bohater,
choć jest postacią fikcyjną, w dużej mierze wzorowany był
na autentycznej postaci – Piotrze Ożańskim. Brygada tego
robotnika ułożyła w lipcu 1950 r., podczas budowy bloku
nr 2 na osiedlu Młodości, 34 728 cegieł w ciągu jednej
zmiany. Wykonała w ten sposób 525% normy. W
październiku brygada postanowiła pobić własny rekord i
wtedy wydarzył się wypadek, tak opisany w Kronice Nowej
Huty przez Tadeusza Gołaszewskiego:

*Nikt nie zauważył, że jakaś zbrodnicza ręka podłożyła bry-
gadziście rozpaloną cegłę. Nietrudno to przyszło, bo obok
paliło się ognisko, przy którym robotnicy podgrzewali lepek
do izolacji. Ożański w ostatniej chwili cofnął rękę. [...].
Ktoś tę cegłę musiał podłożyć, ale kto? Musiał to być ktoś,
komu zależało na tym, żeby hamować budowę Nowej Huty.
Może właśnie gniew na wroga klasowego sprawił, że
dwóch junaków wbudowało w 8 godzin 66 232 cegieł.
Jest to wielkie osiągnięcie, z którego budowniczowie
Nowej Huty są słusznie dumni.*

Skręcamy w ul. Gustawa Daniłowskiego i idziemy
prosto, mijając po drodze zabytkowy cmentarz. Prze-
chodzimy przez al. Jana Pawła II i wchodzimy w ul.
Maksymiliana i Stanisława Cerchów. Idziemy nią prosto,
a następnie skręcamy w prawo. Po drodze mijamy
przedszkole i ośrodek zdrowia (dawny żłobek),
pochodzące z pierwszego okresu budowy Nowej Huty.

5

Osiedla: Na Skarpie i Młodości

Osiedla Na Skarpie i Młodości były wznoszone jako jedne z pierwszych, co łatwo poznać po charakterystycznych spadzistych dachach. Nazwa osiedla Na Skarpie odpowiadała rzeczywistemu ukształtowaniu terenu. Nazwą drugiego uczczono młodzież, która osiedle budowała, choć wtedy nazywano je jeszcze Nadwiślańskim. To właśnie tutaj brygada Piotra Ożańskiego po raz pierwszy wyprzedziła w przodownictwie pracy murarzy z warszawskiego Muranowa. Działo się to przy wznoszeniu gmachu nr 2.

Zadanie:

Znajdź socrealistyczną figurkę wyobrażającą dziecko i napisz, czyjego imienia jest stojące obok przedszkole.

Idziemy dalej ul. Jakuba Zachemskiego i dochodzimy do szpitala im. Stefana Żeromskiego.

8 fot. H. Hermanowicz

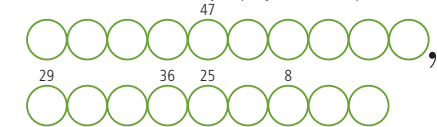
6

Szpital Specjalistyczny im. Stefana Żeromskiego w Krakowie

Największy kompleks gmachów w stylu socrealistycznym stanowi szpital im. Stefana Żeromskiego składający się z 17 budynków. Wznoszono go w latach 1951 – 1954, zaś plan jego głównego gmachu został wzorowany na paryskim Szpitalu Inwalidów. W 1974 r. na patrona instytucji wybrano Stefana Żeromskiego – pisarza o lewicowych poglądach, który w powieści z 1913 r. opisał Kraków jako miasto otoczone kopalniami i hutami.

Zadanie:

Z tabliczki przy przystanku autobusowym odczytaj nazwiska architektów, którzy zaprojektowali szpital.

Ryszard patrzył na daleką nizinę, prastare osiedlisko chrobaczkie. We mgłę marzeń widział je pokryte czarnym budowaniem wież od sztolni węglowych, zespołem kopalń, kominami fabryk, łańcuchami osad robotniczych... Osaczały one prastary Kraków, rodzica polskiej potęgi, jak okiem sięgnąć ze wszech stron. Skupiały siłę ludową, wychodzącą z wioszczyn, dawały bezrolnej i małorolnej nędzy w ręce pracę, zamożność, wiedzę, siłę i moc pospólną, a niezgłębioną do walki o wszystko wydarte [...] Stał w marzeniu Kraków przyszły, brukowany jak Florencja, zachowany jak Norymberga, nowy i wciąż rosnący jak Warszawa, siedlisko nauk i sztuk, osaczony zlewiskiem fabryk, a piękny w swej prastarości jak tylko on jeden..."
(Stefan Żeromski, Nawracanie Judasza)

Skrećmy w prawo i deptakiem dochodzimy do Łąk Nowohuckich.

9 fot. H. Hermanowicz

7

Łąki Nowohuckie

Poniżej skarpy, na której stoi szpital, rozciągają się łąki – pozostałość starorzecza Wisły. Kiedyś planowano tu zrobić sztuczne jezioro, ale pomysł nigdy nie doczekał się realizacji. W latach 90. okazało się, że łąki Nowohuckie stały się środowiskiem życia rzadkich ptaków i roślin, wymienianych w europejskiej Czerwonej księdze gatunków zagrożonych. Wobec tego fakt ten postanowiono pozostawić jako użytek ekologiczny.

Uliczką między blokami osiedla Centrum E wracamy na plac Centralny.

10

fot. M. Mleżan

Kierunek: Kombinat!

Początki kombinatu

Stalin, który wystąpił w otoczeniu kilku członków politbiura, oświadczył, że rząd radziecki postanowił pomóc Polsce w budowie dwóch hut – huty surowcowej i huty metali szlachetnych, zapewniając dostawy urządzeń, pomoc w projektowaniu, szkoleniu załóg itp. Podkreślił przy tym, że taka budowa jest wielkim obciążeniem dla narodu i przedsięwzięciem bardzo trudnym. Po szerszym opisie trudności (a miał doświadczenie z budową nowej huty w Magnitogorsku, wznoszonej przy pomocy Amerykanów) zapytał Bieruta, czy zrozumiał, jak wielkie jest to zamierzenie. A kiedy Bierut przytaknął, Stalin zwrócił się do swoich towarzyszy i powiedział: „Nie zrozumiał”. Bierut, świadom skutków „niezrozumienia”, bardzo się zdenerwował. To spotkanie dało początek realizacji w Polsce działań wykonawczych, związanych z budową kombinatu i Nowej Huty. (Z relacji Kiejstuta Żemajtisa)

1947 – decyzja Józefa Stalina o budowie ogromnej huty stali „gdzieś na terenie Polski”.

1950 – rozpoczęcie budowy kombinatu o mocy docelowej 1,5 mln ton stali rocznie.

1954 – oficjalne uruchomienie kombinatu.

1957 – rozpoczęcie budowy modernistycznego Bloku Szwedzkiego na obecnym osiedlu Szklane Domy.

1967 – zwiększenie produkcji stali w Hucie im. Lenina do 3,5 mln ton stali rocznie.

1977 – produkcja w kombinacie wynosi 6,5 mln stali ton rocznie – przy zatrudnieniu 38 tys. pracowników.

1987 – produkcja stali osiągnęła liczbę 100 mln ton stali od początku istnienia kombinatu.

1989 – przyjęcie przez hutę nowej nazwy – Tadeusza

Sendzimira – oraz usunięcie z alei Róż pomnika dotychczasowego patrona kombinatu – Włodzimierza Lenina.

2003 – wejście Huty im. Tadeusza Sendzimira w skład koncernu Polskie Huty Stali. Następnie kombinat wykupił hinduski biznesmen Lakshmi Mittal – właściciel koncernu Arcelor Mittal Steel.

Trasa wiedzie od placu Centralnego przez tzw. Oś Pracy (obecnie al. Solidarności, wcześniej: Planu 6-letniego i Włodzimierza Lenina) do Kombinatu.

Wyruszając z Placu Centralnego, zwracaj po drodze uwagę na detale – pozwoli Ci to odpowiedzieć prawidłowo na pytania. Szlak naszej wędrówki wiedzie szerokimi zacienionymi alejkami. Ale warto także wejść na osiedla, by przyjrzeć się ich rozplanowaniu. Trasa powinna zająć ok. 1 godz.

Wyruszymy z Placu Centralnego. Udajemy się w stronę al. Solidarności.

11

1

Architektura placu Centralnego

Budynki czterech bliźniaczych Centrów: A, B, C, D zaprojektowali architekci Janusz i Marta Ingardenowie. Założenie to – obok Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie i placu Kościuszki we Wrocławiu – stanowi jeden z najlepszych przykładów socrealizmu w Polsce. Poszczególne osiedla wznoszono według założeń amerykańskiej „jednostki sąsiedzkiej”. Każde z nich liczyło 4-5 tys. mieszkańców, posiadało wewnętrzne drogi, podziemne garaże, szkoły i ośrodki zdrowia. Na każdym zakładano także plac zabaw dla dzieci i przeznaczano ok. 2 hektarów na przestrzeń zieloną. Osiedla te miały stanowić niejako osobne, samowystarczalne miasteczka, gdzie mieszkańcy znają się i tworzą zintegrowaną społeczność, z równie silnymi więziami sąsiedzkimi co na prowincji.

Zadanie:

Czyje imię nosi obecnie Plac Centralny?

Idziemy dalej al. Solidarności.

12

fot. H. Hermanowicz

2

Aleja Solidarności

Dwukilometrowa aleja łącząca plac Centralny z kombinatem pierwotnie nosiła nazwę Planu 6-letniego, a następnie Włodzimierza Lenina. Oprócz celów komunikacyjnych miała także spełniać zadania polityczne i ideowe, o których tak pisał wybitny teoretyk socrealizmu Lothar Bolz:

Centrum stanowi rdzeń kształtujący miasto. Centrum jest ośrodkiem życia politycznego ludności... Na placach centrum odbywają się demonstracje i pochody oraz obchody i zabawy ludowe w dni świąteczne... Miarą dla wielkości centrum nie jest pasażer pędzący przez miasto w nowoczesnym samochodzie, ale – CZŁOWIEK IDĄCY PIESZO, DEMONSTRANT POLITYCZNY i szybkość jego MARSZU.

Zadanie:

Jak nazywa się park na rogu Al. Solidarności i Al. Przyjaźni?

Stajemy przy skrzyżowaniu z al. Solidarności i al. Przyjaźni. Przed nami tzw. Blok Szwedzki

13

fot. H. Hermanowicz

3

Blok Szwedzki

Pierwszym budynkiem w Nowej Hucie zrywającym z estetyką socrealizmu był tzw. Blok Szwedzki – także dzieło Janusza Ingardena. Nazwa wzięła się stąd, że po upadku „żelaznej kurtyny”, gdy architekci mogli już wyjeżdżać do krajów Europy Zachodniej, Ingarden i grupa projektantów odwiedzili Szwecję. Następnie, zapoznawszy się z osiedlami Sztokholmu i Göteborga, postanowili zastosować podobne technologie w Polsce. Oprócz wspomnianego budynku domami lub blokami „szwedzkimi” nazywa się też charakterystyczne wysokościowce ze skośnymi dachami (kilka z nich stoi na osiedlu Centrum D przy placu Centralnym).

Zadanie:

Al. Przyjaźni miała kiedyś dłuższą nazwę. Była to al. Przyjaźni Polsko-...

Idziemy al. Solidarności do kościoła.

4

Kościół na osiedlu Szklane Domy

Kościół Matki Boskiej Częstochowskiej i bł. Wincentego Kadłubka stanowi ciekawy przykład nowoczesnej architektury. Wielki przeszklony dach przywodzi na myśl „skałę Syjonu” i jest symbolem przetrwania. Kościół ten stawiano w latach 80., gdy w pobliżu toczyły się walki uliczne mające zmusić komunistyczny rząd do zmniejszenia dyktatury i ustępstw na rzecz demokracji. Dlatego dziś przed kościołem stoi pomnik Solidarności oraz drugi, przypominający ks. Jerzego Popiełuszkę – kapłana zamordowanego przez komunistyczną Służbę Bezpieczeństwa w 1984 r.

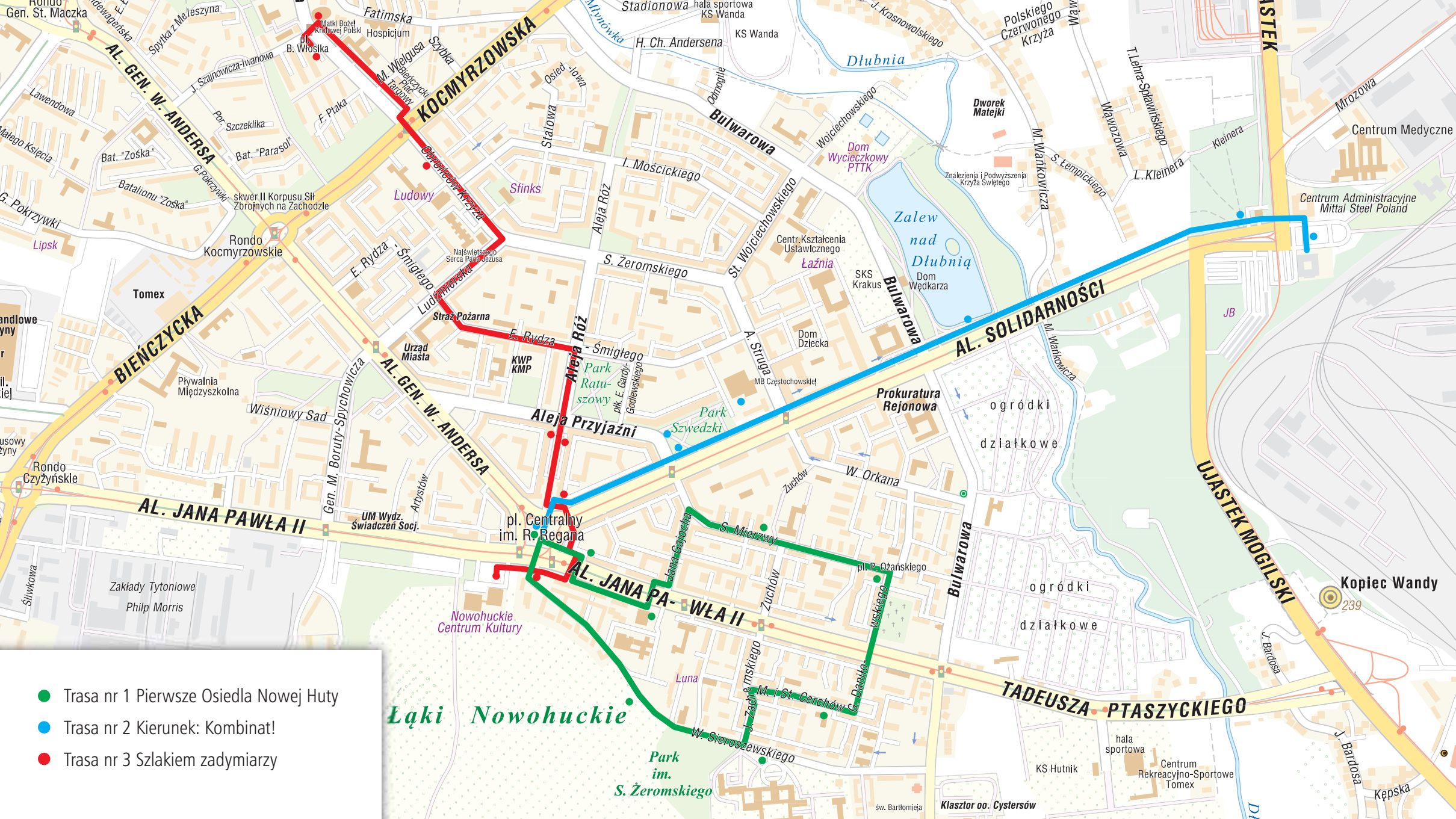
Zadanie:

Przed wejściem do kościoła stoi również pomnik poświęcony prasie podziemnej okresu stanu wojennego. Znajdź na monumencie daty, kiedy się ona ukazywała.

Idziemy dalej prosto. Po lewej stronie mijamy osiedle Szkolne, a po prawej Stalowe. Potem kończy się zwarta zabudowa i przechodzimy koło zalewu, rzeki Dłubni oraz niewielkiego lasku, zwanego dowcipnie Bulońskim.

- Trasa nr 1 Pierwsze Osiedla Nowej Huty
- Trasa nr 2 Kierunek: Kombinat!
- Trasa nr 3 Szlakiem zadymiarzy

5

Zalew i „Lasek Buloński”

Pomimo pozorów sielanki zarówno zalew, jak i laszek nie służyły wyłącznie do rekreacji. Z zalewu dostarczano wodę do kombinatu, a laszek miał tworzyć pas izolacyjny pomiędzy kombinatem i osiedlami, posiadał też znaczenie wojskowe.

Najnowsze postulaty władz wojskowych w dziedzinie planowania osiedli mówią o konieczności stwarzania silnych pasm izolacyjnych pomiędzy wielkimi zakładami przemysłowymi a zespołami mieszkalnymi, a także o dążeniu do kształtowania raczej niewielkich zespołów mieszkalnych również od siebie odizolowanych. Izolację taką stanowią mogą wały i nasypy terenowe bądź też pasma intensywnie zadrzewione (wysokie drzewa i posycie z krzewów różnej wysokości). Widoczna jest więc analogia w kształtowaniu krajobrazu rolniczego w oparciu o potrzeby klimatyczne (wiatrochrony) i krajobrazu miejskiego w oparciu o wymagania obrony kraju.

(Anna Ptaszycka, Przestrzenie zielone w miastach)

Zadanie:

Dokończ zdanie:
Prawdziwy Lasek Buloński znajduje się w...

Idziemy dalej. Przed nami centrum administracyjne huty

6

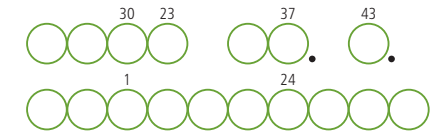
Centrum Administracyjne Huty Arcelor-Mittal Poland SA

Dwa budynki – Z i S – centrum administracyjnego huty to kolejne znakomite przykłady architektury lat 50. One także są dziełem Janusza i Marty Ingardenów, z którymi współpracował Janusz Ballenstedt. W gmachach tych mieszczą się biura administracyjne kombinatu i siedziba zarządu, a wewnątrz zachowały oryginalny wystrój z tamtych lat.

Ze względu na okazałe attyki, monumentalizm i precyzję detali budowle te nazywane są przez miejscową ludność Pałacem Dożów lub Watykanem.

Zadanie:

Choć huta nazywa się obecnie inaczej, to przed wejściem ustawiono na pamiątkę konstrukcję z nazwą...

Za bramą rozciąga się teren huty.

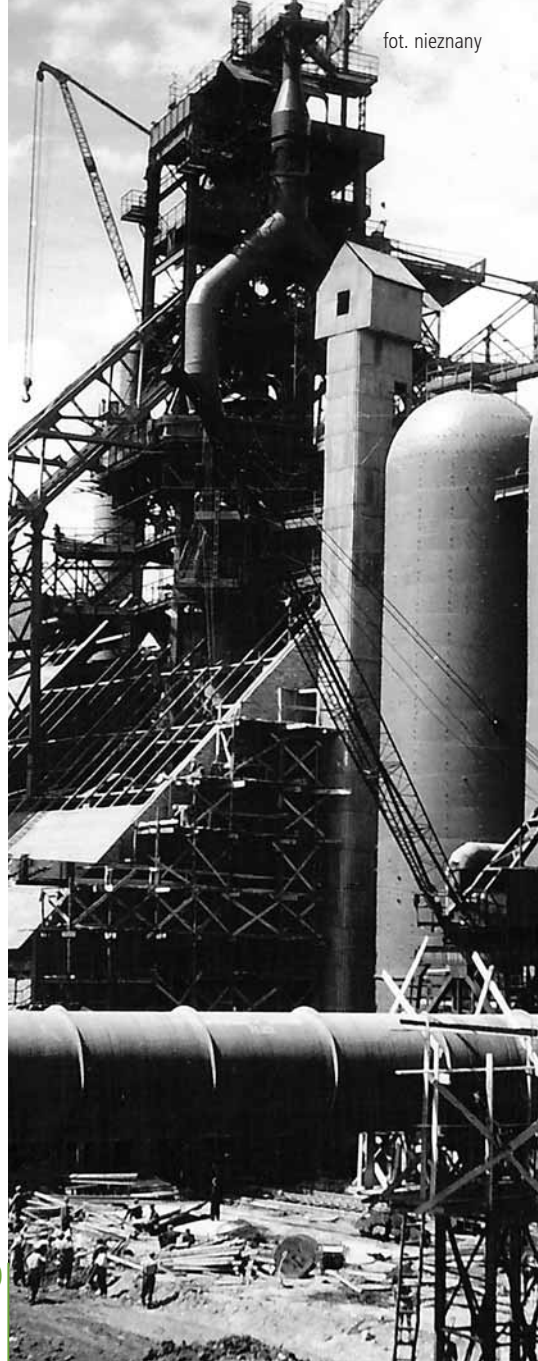
7

Huta Arcelor-Mittal Poland SA

Kombinat, wzniesiony w latach 50. na polach pod wsią Mogiła, był największą hutą stali w Europie. Jego powierzchnia wynosiła 1000 hektarów, zaś hałda odpadów zajmowała kolejne 100 hektarów i liczyła 20 metrów wysokości. W szczytowym okresie swojej produkcji huta wytwarzała 7 mln ton stali rocznie i zatrudniała 38 tys. pracowników! W latach 80. stała się jednym z głównych ośrodków buntu przeciwko reżimowi komunistycznemu. Lata 90. – oprócz wolności – przyniosły hucie także redukcję zatrudnienia, spadek produkcji i problem bezrobocia. Zgodnie z prawami historii „rewolucja pożarła swoje dzieci”, bo jako pierwsze zostały zamknięte te wydziały, gdzie w działalność opozycyjną zaangażowanych było najwięcej hutników. Obecnie zakład, który po przemianach własnościowych przejął hinduski potentat Lakshmi Mittal, zatrudnia 5 tys. pracowników i produkuje 1 mln ton stali rocznie.

Spod bramy kombinatu tramwajem bądź autobusem wracamy z powrotem do miasta.

20

fot. nieznaný

Szlakiem zadymiarzy

*Ekstrema już śpi, szczekają gdzieś psy,
Skończyła się wolna sobota.
Wyruszył sznur suk, rzną buty o bruk,
Ktoś do drzewi gwałtownie łomota. Kto tam?
Zielona WRON-a, dziób w wężyk szamerowany!
Kto nie da drapaka,
Kto nie chce zakrakać,
Ten będzie internowany...*
(piosenka z początku stanu wojennego)

1960 – zamieszki uliczne związane z decyzją o usunięciu krzyża z miejsca, gdzie miał powstać kościół. 27 kwietnia 1960 r. przeszedł do historii jako dzień walki o Krzyż Nowohucki.

1973 – odsłonięcie przy alei Róż pomnika Włodzimierza Lenina, według projektu Mariana Koniecznego.

1977 – konsekracja kościoła Matki Bożej Królowej Polski, tzw. Arki Pana, w Bieńczykach.

1979 – nieudana próba zamachu na pomnik Lenina (uszkodzenie piąty posągu wodza).

1980 – w sierpniu zaczęły się pierwsze strajki w hucie, wywołane wydarzeniami w Gdańsku. Po podpisaniu porozumień sierpniowych powstała w kombinacie największa w Polsce organizacja związkowa NSZZ Solidarność. Przyjazd Lecha Wałęsy w październiku.

1981 – pierwsza msza święta na terenie kombinatu. Odwiedziny metropolity krakowskiego Franciszka Macharskiego. 13 grudnia wprowadzono stan wojenny, reakcją na niego był strajk pracowników huty, stłumiony po kilku dniach przez siły porządkowe.

1982 – comiesięczne (13. dnia każdego miesiąca) manifestacje i protesty ludności przeciwko stanowi wojennemu,

brutalnie tłumione przez milicję i ZOMO.

1988 – kwietniowo-majowe strajki w kombinacie, będące początkiem nowej „wiosny Solidarności”.

1989 – Obrady Okrągłego Stołu. Pierwsze, nie w pełni jeszcze wolne, wybory do parlamentu. W grudniu usunięto pomnik Włodzimierza Lenina z alei Róż.

Trasa wiedzie od placu Centralnego, przez tzw. Oś Wypoczynku, na północ, by po jakimś czasie skrócić ku miejscom związanym z walką o Krzyż Nowohucki oraz późniejszymi walkami ulicznymi z lat 80. XX w.

Wyruszając spod Nowohuckiego Centrum Kultury, zwracaj po drodze uwagę na detale – pozwoli Ci to odpowiedzieć prawidłowo na pytania. Szlak naszej wędrówki wiedzie szerokimi zacienionymi alejkami. Ale warto także wejść na osiedla, by przyrzeć się ich rozplanowaniu. Trasa powinna zająć ok. 1 godz.

Spacer zaczynamy spod Nowohuckiego Centrum Kultury, udając się w stronę osiedla Centrum E. Po drodze mijamy pomnik ufundowany z okazji 25. rocznicy powstania NSZZ Solidarność.

21

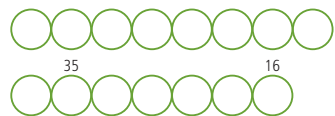
1

Pomnik Solidarności

Po wprowadzeniu stanu wojennego początkowo demonstracje zdelegalizowanej Solidarności odbywały się na Rynku w Krakowie. O przeniesieniu ich do Nowej Huty zdecydowały wypadki z 13 maja 1982 r., kiedy to oddziały ZOMO odcięły wszystkie wyjścia z Rynku Głównego i wyjątkowo brutalnie rozprawiły się z demonstrantami. Wtedy kierownictwo podziemnej Solidarności postanowiło przenieść msze za ojczyznę do nowohuckiego kościoła Matki Boskiej Zwycięskiej w Bieńczycach. Od tego czasu co miesiąc dochodziło tu do regularnych starć z policją. Miejszem zaciętych walk były też okolice placu Centralnego i alei Róż oraz dzisiejsza al. Solidarności (dawna Włodzimierza Lenina). Pamiątką tych wydarzeń jest pomnik w kształcie litery V (Victory), który pierwotnie stał na terenie kombinatu pod halą Zgniatacza.

Zadanie:

Kto jest autorem wiersza umieszczonego na pomniku?

Przy centrum E przechodzimy na drugą stronę al. Jana Pawła II i idziemy w stronę al. Solidarności.

22

foto. M. Mieżan

2

Aleja Solidarności

Dwukilometrowa aleja łącząca plac Centralny z kombinatem pierwotnie nosiła nazwę Planu 6-letniego, a następnie Włodzimierza Lenina. W czasach walki z reżimem komunistycznym (tj. w latach 80.) była miejscem pochodów nielegalnego, opozycyjnego wobec władzy związku zawodowego Solidarność. Komuniści zaciekle te manifestacje tłumili, wykorzystując w tym celu uzbrojone formacje, zwane Zmotoryzowanymi Oddziałami Milicji Obywatelskiej (w skrócie: ZOMO). Do rozpędzania robotników używano niekiedy ostrej amunicji, częściej jednak gazów łzawiących, armatek wodnych i pałek. Aleja była świadkiem niejednej krwawej bitwy, stąd manifestanci nazywali ją ZOMO-Strasse, a plac Centralny – Gaz-Placem.

Zadanie:

Jak nazywa się sklep z wyrobami ludowym na Centrum C 1?

Idziemy prosto aleją Róż.

23

foto. P. Augustynek

3 „Miejsce po Leninie”

Placyk ów, zwany też przez mieszkańców Miejscem po Leninie, oznacza przestrzeń, gdzie w latach 1973–1989 stał okazały pomnik przywódcy rewolucji bolszewickiej – Włodzimierza Iljicza Lenina. Monument zaprojektował i odlał z brązu znany krakowski architekt Marian Konieczny. Od początku swego istnienia posąg postrzegany był przez mieszkańców jako symbol sowieckiej dyktatury, więc po upadku komunizmu szybko usunięto go z placu i sprzedano ekscentrycznemu szwedzkiemu milionerowi Bigowi Bengtowi Erlandssonowi (obecnie podobno znajduje się już w Hiszpanii).

Zadanie:

Jak nazywa się pobliska restauracja?

^{15 41}

Dochodzimy do skrzyżowania alei Róż z ul. Marszałka Rydza-Śmigłego i skręcamy w lewo. Po dojściu do skrzyżowania z ul. Ludźmierską skręcamy w prawo i dochodzimy do kościoła.

foto: A. Stawiarski

4

Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa

Niewielka świątynia została wzniesiona w 2001 r. w miejscu, gdzie w 1960 r. doszło do zamieszek w obronie symboli religijnych. Ideologia komunistyczna zakładała całkowity ateizm, co było przyczyną oporu władz przed wydaniem zezwolenia na budowę kościoła w Nowej Hucie. Stwarzało to pole do konfliktów z tradycyjnie religijnymi mieszkańcami, pochodzącymi głównie ze wsi. Gdy po latach sporów uzgodniono wreszcie miejsce, gdzie miała stanąć świątynia, mieszkańcy od razu oznaczyli je drewnianym krzyżem i zaczęli odprawiać tam obrzędy. Jednak wkrótce zamiast obiecane pozwolenia na budowę nadszedł nakaz usunięcia krzyża, co spowodowało trwające cały dzień zamieszki.

Zadanie:

Znajdź tablicę pamiątkową i odpisz datę dzienną poświęcenia kamienia węgielnego.

Za kościołem skręcamy w lewo. Idziemy ul. Obrońców Krzyża do wylotu ul. Ignacego Mościckiego. Po lewej widzimy okazały gmach.

foto: nieznaną

5

Teatr Ludowy

Teatr Ludowy pierwotnie miał być sceną pomocniczą dla nigdy niezrealizowanego teatru przy Placu Centralnym (z tego powodu nie ma on zaplecza). Jego gmach stanowi kolejny znakomity przykład architektury socrealistycznej, z dobrze zachowanymi wnętrzami. Miało tu miejsce wiele ciekawych premier, przewinęła się cała plejada znakomych reżyserów, scenografów i aktorów. Był to zawsze teatr awangardowy, gdzie pokazywano sztuki zbyt śmiało, by wystawiać je w konserwatywnym Krakowie. W czasach stanu wojennego w tej części Nowej Huty toczyły się zacięte walki uliczne, w których brali też udział aktorzy i pracownicy teatru.

Zadanie:

Za Teatrem Ludowym znajduje się niewielki parking z pierwszego okresu budowy Nowej Huty. Nie jest on jednak wyłożony kostką kamienną czy betonową, lecz...

Spod Teatru idziemy w kierunku widocznego na horyzoncie kościoła w kształcie łodzi.

26

fot. P. Augustynek

fot. B. Dąbrowa-Kostka

27

6

Arka Pana (kościół Matki Bożej Królowej Polski)

W 1960 r. nie udało się w Nowej Hucie postawić kościoła, ale uporczywe zabiegi ówczesnego biskupa Krakowa, a późniejszego papieża, Karola Wojtyły, doprowadziły w 1977 r. do wzniesienia innej świątyni kilkaset metrów dalej, na terenie osiedla Bieńczyce. Kościół o dachu w kształcie łodzi nazwany został Arką Pana i stanowił dla wiernych symbol przepłynięcia przez „Morze Czerwone komunizmu”. W latach 80. dochodziło tu ciągle do starć zwolenników związku zawodowego Solidarność z siłami porządkowymi.

13 października 1982 r. od kuli pracownika Służby Bezpieczeństwa zginął tu młody uczeń pobliskiego technikum, Bogdan Włosik. Na miejscu tego wydarzenia stoi dziś pomnik poświęcony ofiarom stanu wojennego.

Zadanie:

Z tablicy fundacyjnej Arki Pana przeczytaj datę zakończenia budowy świątyni.

Po "pasach" przechodzimy na drugą stronę ulicy.

7

Pomnik Bogdana Włosika

Bogdan Włosik był pracownikiem Wydziału Walczowni Zimnej i uczniem III klasy technikum wieczorowego. Zginął 13 października 1982 r., zastrzelony przez agenta Służby Bezpieczeństwa. Jego śmierć odbiła się szerokim echem w kraju, a pogrzeb przemienił się w jedną z największych manifestacji stanu wojennego w Polsce. Przyszło na niego około 20 tys. ludzi (kwiaty pokryły grobowiec na wysokość 2,5 metra).

Zadanie:

Uzupełnij napis: Bogdanowi Włosikowi i innym, którzy w latach 80. ...

34	26	48	27
○	○	○	○
○	○	○	○
33	49		
○	○	○	○

Pomnik na miejscu śmierci Bogdana Włosika stanął dopiero w 1992 r. Jest on dedykowany wszystkim ofiarom stanu wojennego. W Nowej Hucie należeli do takichm.in.:

Adam Grudziński - pracownik AGH, drukarz i kolporter nielegalnych ulotek, internowany 13. grudnia 1981 roku.

Andrzej Szewczyk – pracownik Krakowskiego Budownictwa pobity przez patrol ZOMO. Zmarł po 52 dniach, nie odzyskawszy przytomności.

Ryszard Smogur – introligator w firmie Starodruk. 1 maja 1983 r. trafiony na osiedlu Krakowiaków w szyję petardą. Oddziały ZOMO ostrzelały karetkę, którą jechał. Zmarł w szpitalu.

28

fol. A. Augustynek

29

Marek Domagała – suwnicowy z Wydziału ZB/B1. Okoliczności jego śmierci pozostały niewyjaśnione (Zakład Medycyny Sądowej trzy razy zmieniał orzeczenie).

Emilia Dadała-Afenda – pracownica Geofizyki, działaczka KPN oraz NSZZ Solidarność. Z ośmiu internowanych z Krakowa kobiet przetrzymywana najdłużej w więzieniu, gdzie zapadła na ciężką chorobę.

Jacek Żaba – pracownik MPK, który w dniu strajku przeciął paski klinowe w autobusach. Nękany wraz z rodziną przez Służbę Bezpieczeństwa, popełnił samobójstwo.

Józef Sawa – pracownik Wydziału Walczowni-Zgniatacza, uczestnik walk o Nowohucki Krzyż w 1960 r., pierwszy przewodniczący związku zawodowego Solidarność na swoim wydziale. Internowany 13 grudnia 1981 r., więziony w Nowym Wiśniczu i Załężu, gdzie znacznie podupadł na zdrowiu.

Eugeniusz Bychawski – pracownik Zakładu Mechanicznego, aresztowany 12 października 1982 r. za drukowanie i kolportaż nielegalnych pism; ciężko pobity na komendzie podczas przesłuchania, stracił słuch, zmarł wkrótce.

Wszyscy wymienieni byli działaczami pierwszego w Polsce wolnego związku zawodowego NSZZ Solidarność.

Muzeum Historyczne Miasta
Krakowa

Pałac Krzysztofory

Wieża Ratuszowa

Barbakan

Mury Obrońne

Kamienica Hipolitów

Dom pod Krzyżem

Stara Synagoga

Apteka pod Orłem

Celestat

Ulica Pomorska

Dzieje Nowej Huty

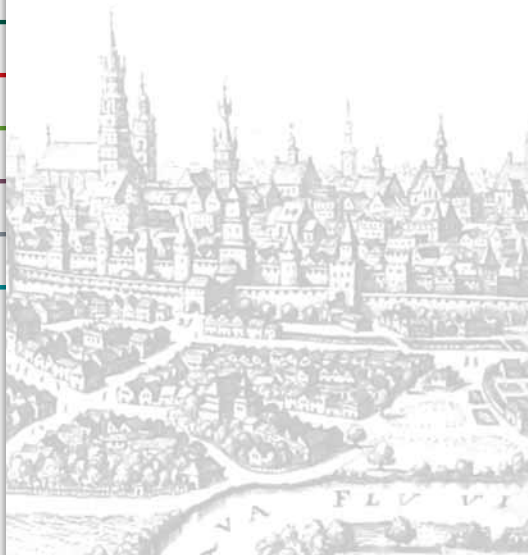
Dom Zwierzyniecki

Fabryka Emalia Oskara Schindlera

Podziemia Rynku

www.mhk.pl

zapraszamy
do
naszych
oddziałów

fot. J. Czech

